



NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARININ ÇÖKÜŞÜ VE YENİ İKTİSADİ DÜZEN ¹

The Collapse of Neo-Liberal Economic Policies and Search for New Economic Order

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TEZER

Bilecik Şeyh Edebali Ünv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
huseyin.tezer@bilecik.edu.tr, Bilecik/Türkiye

Tezer, H. (2017). "Neoliberal İktisat Politikalarının Çöküşü ve Yeni İktisadi Düzen", Vol:3, Issue:15; pp:165-176
(ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

11/07/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

11/09/2017

Anahtar Kelimeler

Makro Ekonomi, İktisadi

Düşünce Tarihi, Finansal

İktisat, Uluslararası İktisat,

İktisadi Gelişme ve Büyüme,

İktisat Politikası

Keywords

Macro Economics, History of

Economic Thought, Financial

Economics, International

Economics, Economic Growth

and Growth, Economic Policy

ÖZ

Dünya kapitalizmi, 1970'li yıllarda girdiği büyük durgunluğu aşmak için ileri sürdüğü neoliberal politik anlayışı yüzünden, asırlardır elinde tuttuğu küresel hakimiyetini kaybetmesine mi neden oluyor? Bu çalışmada gelişmiş ekonomilerin, uzun yıllardır ellerinde tuttuğu küresel ekonomik gücünün, 21. Asırdan itibaren az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerine doğru mu akmaktadır sorusuna yanıt aramaktadır. Özellikle Washington uzlaşmalarından sonra uygulanan liberal ekonomik politikalarının, tüm dünyaya dayatılmasıyla, öncelikle krizler yaratan ekonomik anlayışların terbiye ettiği gelişen piyasalar, küresel sermaye ve teknolojik akımlarının da etkisiyle, dünyada kapitalist gelişmiş ekonomilerin karşısına yeni bir güç merkezi veya merkezleri şeklinde çıkmaya başladığı görülmektedir. 2000'li yıllardan itibaren kapitalist gelişmiş ekonomilerin içinde olduğu ve hala aşılamayan bunalım yılları, bu ekonomilerin dünya ticaretinde rekabet üstünlüğünü kaybetmeye başladığının bir göstergesi olmuştur. Artık mutlak üstünlükler, karşılaştırmalı üstünlükler veya klasik iktisadın türettiği yeni iktisadi akımlar dahi, gelişmiş ekonomileri, içinde bulunduğu bunalımdan kurtaramamaktadır. Dünya yeni iktisadi düzenini mi aramaktadır?

ABSTRACT

Why does world capitalism lose its global dominion, which it has held for centuries because of its neo-liberal political conception, which it advocates to overcome the great recession that it had entered in the 1970s? In this study, the global economic power of advanced economies, which has been held for many years, is searching for answers from the 21st century to the underdeveloped or developing economies. Especially after the liberal economic policies applied after the Washington reconciliations have been imposed on the whole world, it is seen that the emerging markets, first of which have created economic crises that create crises, are beginning to emerge as a new power centers or centers in the face of capitalist developed economies in the world, under the influence of global capital and technological currents. The years of depression, which have been in capitalist developed economies since 2000 and are still inexplicable, have been a sign that these economies are beginning to lose competitive advantage in world trade. Even now, with absolute advantages, comparative advantages or new economic trends derived from classical economics, developed economies can not recover from the crisis they are in. Is the world seeking new economic order?

1. GİRİŞ

Dünya ekonomi tarihi, 1970'li yıllarda girdiği büyük durgunluğu Keynesyen iktisadi anlayışla aşamadığı için yeniden klasik iktisadi temelli neoliberal politik anlayışa dönmüştür. Öncelikli olarak 1970'lerde görülen durgunluktan çıkış için kapitalist sermaye birikimine kullanım alanı yaratmak ve tüketemediği mal stoklarını gelişen piyasalarda pazar oluşturmak hedefler olarak belirlenmiştir. Dünya ekonomisinde, "Washington Uzlaşması" olarak tarihe kayıt düşülen neoliberal iktisadi politikalar, on maddelik bir reçeteye tüm dünya ekonomilerine benimsetilmeye çalışılmış ve uygulamaya çalışılan bu yeni ekonomik politikalar, üç temel üzerinde şekillenmiştir. İlk olarak sermaye önündeki engeller kaldırılarak tam sermaye hareketliliği ilkesiyle doğrudan yabancı yatırımlara yönelik serbestleşmenin tüm dünya ekonomilerine benimsetilmesi amaçlanmıştır. İkinci önemli ilkesi ise mal hareketliliğinin önündeki kısıtlamaları kaldırarak serbest dış ticaret uygulamasıyla ülkelerin dışa açık ekonomiler haline dönüştürülmesi ve kapitalist bloktaki stokların

¹ Bu çalışma Alanya Alaattin Keykubad Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiriler olarak sunulmuştur

eritilmesi için gelişen piyasaların bir pazar haline getirilmesi hedeflenmiştir. Yeni ekonomik düzenin üçüncü ilkesi ise; dünya ekonomilerinde devletlerin ekonomi içindeki ağırlığının azaltılması olmuştur. Bunun için kamu bütçe disiplini sağlamak, yani kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirmelerinin hızlandırılarak ekonomilerdeki köklü kuruluşların dünya sermayesine açılması hedeflenmiştir. George, neoliberalizmin temel değeri olan rekabetin bir başka anlamı, kamu sektörünün hacminin, kar ya da piyasa payı için yapılan rekabete ilişkin temel kanunlara uymadığından ya da uyamadığından bu kurumların sert bir biçimde azaltılması hedeflendiğini ileri sürmektedir. Bu yüzden özelleştirme son yıllarda iktisadi dönüşümün temelinde yer almıştır. Bu trend İngiltere de başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır (George, 2009;39).

1980'lerden itibaren tüm dünya ülkelerinde uygulanan bu politikalar, önceleri gelişmiş ekonomiler lehine olumlu sonuçlar vermiş ve bu ekonomilerin dünya ticareti içinde hacimsel ağırlığı artmıştır. Dolayısıyla ekonomik performans açısından bu yıllar gelişmiş ekonomiler için parlak bir dönem olarak gösterilebilir. Fakat durum bu minvaldeyken aynı zamanda gelişmiş ekonomilerden, gelişmekte olan ekonomilere doğru hem mal, hem de sermaye hareketlerinde hızlı bir akış meydana gelmiş ve dünya ekonomisinde GSYH büyümüş ve dış ticaret hacmi yükselmiştir. Gelişmiş ekonomiler açısından bu yıllarda işler düzgün giderken, diğer yandan ise gelişen piyasalarda sık sık ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Çünkü 1980'li ve 90'lı yıllar gelişmekte olan ülkelerin sermaye hareketlerinin yarattığı sorunlar yüzünden döviz kurları ve spekülasyon giriş-çıkışlara bağlı ekonomik krizlerin sık sık yaşandığı yıllar olmuştur. Fakat 2000'li yıllardan itibaren dünyada dengeler değişmeye başlamış, gelişen teknolojiyle ortaya çıkan iletişimdeki hızlı yenilikler (internet vb.), gelişmiş ekonomilerden, gelişen piyasalara akan teknoloji transferleri, gelişmekte olan ülkelerin bazılarında (Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Kore Tayvan, Tayland, Singapur, Malezya, Endonezya, Türkiye, Rusya vb.) köklü değişimler yaratmıştır. Böylece 2000'li yıllardan itibaren kapitalist dünyanın gelişmiş ekonomileri, ekonomik anlamda büyüme seviyeleri ve dünya ticaret hacmi içindeki oranları gerilemeye başlamıştır. 2000'li yıllarda finansal piyasalardaki türev araçları da bu ülkelerin yapısal sorunlara çare olamamış ve en sonunda 2008 krizi ortaya çıkmıştır. Artık klasik iktisadi görüşün temelinde yer alan ne "mutlak üstünlükler teorisi", ne de "karşılaştırmalı üstünlükler teorisi" ne de yeni klasik neoliberal teoriler dünya ekonomisindeki yerini koruyabilmektedir. Dünyanın kapitalist gelişmiş ekonomileri, ekonomik sömürü düzeninin temelinde var olan neoliberal anlayış, gelişmiş ekonomilerin aleyhine işlemeye başlamıştır.

Bu çalışmada 1970'lerin sonunda başlayan neoliberal iktisadi açılımının 2000'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ekonomilere getirdiği yeni imkanlar üzerinde değerlendirmelerle başlayacak, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise, yeni dünya düzeninde ekonomik gücün gelişmiş kapitalist dünyadan (Batıdan) gelişmekte olan piyasalara (Doğuya) doğru nasıl kaydığının değerlendirilmesi üzerine olacaktır.

2. 1970'LI YILLAR, BÜYÜK DURGUNLUK VE KEYNESYEN İKTİSADİ ANLAYIŞIN ÇÖKMESİ

Neoliberal iktisadi dönüşümde öne çıkan ilk konu ulusların dış ticaret bakımından dışa açık ekonomiler haline gelmesidir. Klasik iktisadın temel varsayımından hareketle neoliberal iktisadi düşüncede yer alan dış ticaret serbestliği teorisi; Adam Smith'in "*mutlak üstünlükler teorisi*" ve David Ricardo'nun dönemin şartlarına göre geliştirdiği "*karşılaştırmalı üstünlükler teorisi*"³ ve nihayet son yüzyılda öne çıkan Heckser-Ohlin teorisi olarak da bilinen "*faktör donanım teorisi*"⁴ ve onu takip eden diğer teoriler ekonomileri yönlendirme olarak ortaya çıkmış ve bu günkü iktisat literatüründe yer almıştır. 1970'lerde görülen büyük durgunluk süreci gelişmiş ekonomilerdeki üretim sürecini olumsuz

² Adam Smith-Mutlak Üstünlükler Teorisi; serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını Mutlak Üstünlük Teorisi ile açıklar. Bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini dış ülkeden ithal etmelidir. anlaşmanın yararlarını Mutlak Üstünlük Teorisi ile açıklar. Maliyet kavramı sadece emektir.

³ David Ricardo-Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi; bir ülkenin iki farklı malda mutlak olarak dezavantajı olmasına ve diğer bir ülkenin bu malların üretiminde mutlak üstünlüğü olmasına rağmen, ülkeler arasında yine de ticaret yapılabileceğini ve bu ticaretten her iki ülkenin de kârlı çıkabileceğini göstermiştir. Ricardo'ya göre her iki malın üretiminde de mutlak olarak dezavantajı olan bir ülke, daha az dezavantaja sahip olduğu malı üretim ihraç ederse, bu malın üretim ve ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olur. Diğer taraftan bu ülke, daha fazla mutlak dezavantajı olduğu malın üretimini durduracağı için, bu malı diğer ülkeden ithal edecektir, işte bu kurala ekonomi öğretisinde, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi adı verilir.

⁴ Faktör Oranları Teorisi; Klasik karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, yurtiçi üretim maliyetleri farklı olduğu sürece, ülkeler karlı dış ticaret yapabilirler ve yurtiçi üretim maliyetlerindeki farklılıklar da uluslararası emek verimliliğindeki farkların bir sonucudur. Ancak bu teori uluslararası emek verimliliğinde farklılık doğuran etkenler üzerinde durmamaktadır. Karşılaştırmalı üstünlük teorisinin bu eksikliğini gidermek için ortaya atılan açıklama faktör donatımı teorisidir.

-Eli Heckscher, 1919, "Faktör Oranları Teorisi"

-Bertil Ohlin, 1933, "Bölgearası Ticaret ve Uluslararası Ticaret"

etkilemiş ve biriken mal stoklarını eritmek ve gelişen piyasaları pazar haline getirmek için geliştirilen bu teoriler durgunluğu aşmak için dünya ekonomisine dayatılmıştır. Dünya ekonomisinde “*Büyük Durgunluk*” olarak adlandırılan 1974 krizi hem gelişmiş ekonomileri, hem de gelişmekte olan ekonomileri, aynı noktada, fakat farklı sebeplerle etkilemiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan *büyük durgunluk*, bir taraftan gelişmiş ekonomilerin üretim sürecinde olumsuzluklar yaratırken, diğer yandan, gelişen piyasalarda da sermaye malları ve tüketim malları tedariki açısından sıkıntılara neden olmuştur. Petrol krizi sonrası yükselen petrol fiyatları gelişmiş ekonomilerde enflasyonist etkiler yaratırken, gelişmekte olan ekonomilerde ise yüksek maliyetlere neden olmuş ve yüksek petrol giderleri bu ülkelerde döviz sıkıntılarına neden olarak ithalatı olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucu ise sermaye ve tüketim mallarına yönelik dış talep düşmüştür. Dünya ticaretinde tüketim malları ve sermaye malları üretiminde etkin olan gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan pazarlardaki bu daralma sonucunda stoklarını eritememiş ve stoklardaki şişme üretim kapasitelerini düşürmesine neden olmuştur. Üretimdeki yavaşlama işsizliğin yükselmesine neden olmuş, petrol fiyatlarının yükselmesi de maliyet tabanlı fiyat artışlarına neden olarak enflasyonun yükselmesine neden olmuştur.

Ekonomilerde hem enflasyonun yükselmesi hem de aynı zamanda üretim sürecinin düşmesine bağlı olarak ortaya çıkan büyüme rakamlarındaki düşüşler, ekonomideki durgunluğa neden olarak, daha önce hiç görülmemeyen yeni bir olguya, yani “*Stagflasyon’a*”⁵ neden olmuştur. Dış ticaretteki daralmanın en önemli sebebi ise gelişmekte olan ülkelerin finansal kaynaklarının yetersizliği olarak görülmüş ve finansal düzenlemelerin gerekliliği üzerine yeni öneriler gelişmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin dış ticaret üzerindeki olumsuz gelişmeler dünya ekonomisindeki yeni arayışların nedeni olmuş ve dünya ekonomisindeki ticaretin yeniden ivme kazanabilmesi için 1980’lerle birlikte neoliberal anlayış, yani dışa açık ekonomik sistem, tüm dünya ekonomilerine benimsetilmiştir. Neoliberal iktisadi anlayışın temeli de bu nokta üzerine oturtulmuş ve ilk olarak hem mal hem de finansal sermaye önündeki engeller kaldırılması hedeflenmiştir. Mal ve sermaye hareketlerinin önündeki engeller kaldırılarak, hem finansallaşmaya bağlı türev piyasaların gelişmesi amaçlanmış, hem de gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu finansal kaynaklar ulaşım kolaylaştırılarak dünya ticaretinin yeniden yükselmesi sağlanmıştır. Neoliberalizmin diğer bir önemli yapı taşı olan devletin ekonomi içindeki ağırlığının azaltılması ilkesiyle kamu iktisadi teşebbüslerinin hantal, politik çıkarlara bağımlılığına dayalı verimsiz üretim yapısından kaynaklanan ekonomi ve kamu bütçe dengesi üzerinde olumsuz etkiler azaltılmaya çalışılmıştır. Kamu bütçesinde ortaya çıkan dengesizlik (Kamu Bütçe Açığı) kamu ekonomisinin iç ve dış borçlanma yükünü artırmaktadır. Bu nedenle hükümetler kamu kesimi borçlanma gereğini yükselttiklerinde, bunu ya merkez bankasından para yaratma süreciyle karşılamakta (bu yöntem para arzını artırarak enflasyonist artışa neden olmaktadır), ya da iç borçlanmayı artırarak faizlerin yükselmesine neden olmakta, bu durum ise “dışlama etkisi” (Crowding-Out)⁶ yaratarak ekonominin büyüme performansını olumsuz etkilemektedir. İşte ekonomideki kamu iktisadi teşekküllerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini kaldırmak ve ekonomideki özel sektörün etkinliğini artırmak için özelleştirmeler vasıtasıyla kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığının azaltılması gerektiği düşüncesi dünya genelinde yaygın neoliberal anlayış olarak benimsenmiştir.

Washington uzlaşması çerçevesinde oluşturulan neoliberal iktisadi düzende devletin ekonomi içindeki etkinliğinin azaltılması amacıyla yapılan kamu iktisadi teşekküllerindeki özelleştirmeler, 1980’lerde başlamış, 90’larda hız kazanmıştır. Kamu kesiminin ekonomideki etkinliğinin azaltılması ve özelleştirmeler, iktisat literatüründe her zaman tartışma konusu olmuştur. Çünkü kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının azaltılması sosyal devlet olgusuna zarar vermekte ve özelleştirmeler ise işsizliğin artışına ya da iş gücü ücretlerinin ekonomi içindeki alım gücünün azaltılmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bir diğer bakış açısı ise ülke sermayesinin yabancı sermaye sahiplerine geçmesi politik rahatsızlıklara neden olabilmektedir. Dünya ekonomisinde çok çeşitli özelleştirme uygulamaları vardır. Her ülkenin farklı ekonomik yapısı, özelleştirmelerin uygulanmasında farklılıklar meydana getirmiştir. Bazı sektörlerde kamu iktisadi teşebbüsleri ya tamamen kapatılmış, ya da blok halinde satılarak özelleştirilmiştir. Bazı uygulamalarda ise halka arz yoluyla özelleştirme yoluna

⁵ **Stagflasyon**; resesyon ile enflasyonun aynı anda görüldüğü durumdur. Bu durumda ekonomideki işsizlik oranı artarken fiyatlar da hızla yükselmektedir. 1970 yılında İngiltere’de stagnant (durgun) ile inflation (enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir artışı) kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir.

⁶ Dışlama etkisi olarak da bilinir. Kamu harcamalarındaki artış, kişi ve firmalardan borçlanma yoluyla sağlandığında, piyasada ödünç verilebilir fonlara talep artacağından faiz oranları da artar. Artan faiz oranlarının da özel yatırım harcamalarının azalmasına neden olması daha çok monetaristlerce Crowding-Out olarak tanımlanır

gidilmiştir. Fakat her halükarda dünya ekonomisinde hem gelişmiş ekonomiler, hem de gelişmekte olan ekonomiler 1980'li ve 1990'lı yıllarda özelleştirmeye önem vermişlerdir.

3. WASHINGTON UZLAŞMASI, BÜYÜK NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

Harvey'e göre neoliberalizm; bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim, beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu ifade etmektedir. Devletin görevi bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratıp, sonra o çerçeveyi korumaktır (Harvey, 2005;10).

Brenner'e göre ise, 1940'ların sonundan 1970'lerin başına kadar süren savaş sonrası refah dönemi boyunca gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğu hızlı büyüme kaydettiler. Bu dönemde gözlenen yatırım, üretim, verimlilik ve ücret artışları, tarihsel olarak en yüksek oranlarda olmasa da dönem boyunca işsizliğin en düşük seviyelerde olduğu, ekonomik daralmaların en düşük olduğu, bir dönem olarak görülmektedir (Brenner, 2007;21). 1968-75 arasında para birimlerinin değerlenmesi, rekabetin yoğunlaşması ve petrol-ambargosuyla daralma esnasında dünya talebinin çökmesi gibi unsurlarının bir araya gelmesi ile oluşan baskı, Alman ve Japon imalat sektörlerini ciddi karlılık kayıplarına katlanmaya zorlamıştır (Brenner, 2009;46). 1970'lerde yaşanan gelişmeler, geçmişte Keynesyen refah devleti olarak adlandırılan, emek ve sermaye arasındaki politik çekişmenin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu düzenin can çekişme süreci mümkün olduğu kadar uzatılmış, kapitalist krizin yaşanmasının yeni stratejik açılımlar sağlayacağı inancının kendini göstermeye başlamasına neden olmuştur (Gamble, 2009;234). 1970'li yılların ikinci yarısında yaşanan "*Büyük Durgunluk*" tüm dünyada etkisini gösterirken, gelişmiş kapitalist ülkeler açısından; birikmiş sermaye ve mal stoklarının yarattığı sorunlar şeklinde ortaya çıkmış, diğer tarafta ise gelişmekte olan ülkelerin hem finansal yetersizlik, hem de sermaye ve tüketim malları kıtlığı yaşanmıştır. Neoliberalizm; 19. Yüzyılın sonundan itibaren uzlaşmacı liberalizmin hakim olduğu dönem çerçevesinde ve II. Savaş'tan 1969-1970 yılına kadar geçen yaklaşık 25 yıllık gelişim sürecinin beraberinde getirdiği ve kapitalist ülkelerde görülen iktisadi gerilemelere bir tepki olarak ortaya çıkmış ve 1970'lerden günümüze kadar da yeni ideoloji olarak uygulanmaya gelmiştir (Akalin, 2009;17). 1970'lerle birlikte neoliberalleşme yolunda itiş gücü sağlayan paralel bir gelişme daha meydana gelmiştir. OPEC'in 1973 ambargosuyla yükselen petrol fiyatı Suudi Arabistan, Kuveyt ve Abu Dabi gibi petrol üreticisi ülkeler çok büyük finansal güce sahip olmuşlardır. O dönemde petrol üretici olan ülkeler bütün petro-dolarlarını, ABD Yatırım Bankaları üzerinden kapitalist sistemin kullanımına sokmuştur. Kapitalist sistemin yatırım bankalarının, birdenbire kendilerini bu devasa fonlarını kullanır hale gelmesine neden olmuştur. Bu fonlara karlı yatırım alanlarının bulunması gerekirken, 1970'lerin buhranlı ekonomik koşulları ve düşük getiri oranları fonların değerlendirilmesini güçleştirmiştir. Daha karlı fırsatlar için uluslararası bir kullanım alanına ihtiyaç hasıl olmuştur. Ama bu dönemde uygulanan Keynesyen ekonomik anlayış ve dışa kapalı ekonomik sistemler içerisinde mümkün görünmemektedir. İşte bu yüzden dünya ekonomik ve politik sistemin yeniden revize edilmesi gerekmiştir (Harvey, 2005;35). Gelişmiş kapitalist ekonomilerin 1974-75'teki petrol krizlerinden kaynaklanan daralmayı aşabilmeleri ve 70'lerin sonuna kadar genişlemeye devam edebilmeleri, ancak kolay kredi ile desteklenen ve talebin sübvansiyonunu sağlayan büyük ölçekli Keynesyen merkezi hükümet açıklarına dönülmesiyle mümkün olmuştur (Brenner, 2007;48). 1970'lerin sonunda dünya ekonomisini yeniden canlandırmak için uygulanan Keynesyen talep yönetimi programı da uluslararası ölçekte yeterli olmamıştır. Her defasında daha da artan hükümet teşvikleri, sistem genelinde imalat sektörünün karlılık düşüşünü engelleyememiştir (Brenner, 2009;48-49). Keynesyenizm; kırk yıllık serüveninde 1970'lere gelinceye kadar test edilmemiş ve 1970'lerin ortasında ilk ciddi iktisadi kriz başlayınca kadar gerçek bir sınav vermemiştir. 70'li yıllarda ise kapitalistler açısından "stagflasyon" olarak adlandırılan resesyon ve fiyat düzeyindeki yükselişler ilk ciddi sınav olmuştur (Harman, 2009;81). Bu yıllarda başlayan küresel finansallaşma, 1973-74 birinci petrol şokunu takip eden çığır açıcı değişikliklerin sonucu ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde uzun süren iktisadi patlamanın artık sona ereceğinin bir işareti olan bu kriz, uzun bir gerileme döneminin de habercisi olmuştur (Lapavistas, 2009;39).

1970'lerin sonlarında geline bu noktada uluslararası düzeyde yaşanan bu sıkıntılara çare ise neoliberal bir yapılanma ile olacağı düşünülmüştür. Neoliberalizm; kendini ilk olarak Keynezyenizme

7. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü ya da kısaca OPEC, (İngilizce: Organization of Petroleum Exporting Countries) net petrol ihraç eden ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 12 ülkenin oluşturduğu konfederasyondur.

yönelik bir politik iktisat eleştirisi şeklinde göstermiştir. Bu karşı görüşün sahipleri “Milton Fridman⁸” ve monetarist arkadaşları olmuşlardır. Bu görüş, Parasalcılık (monetarizm⁹) doktrini olarak adlandırılmış ve “Avusturya Okulu”¹⁰ ekolünden hareketle Frederick Hayek’le birlikte devletin ekonomideki yerine ilişkin olarak ortaya konan yaygın bir eleştiri kesimini temsil etmiştir (Gamble, 2009;234). Susan George’ye göre uluslararası düzeyde neoliberaler tüm gayretlerini üç temel noktada toplamışlardır. Mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı, yatırım serbestliğinin uygulanması şeklinde temellendirilmiştir (George, 2009:44). Fakat Keynesyenizmle 70’li yılların krizine çözüm bulunamamasına rağmen ortaya atılan neoliberal düşünce de oldukça yoğun eleştirilmiştir. Öncelikli olarak “neoliberalizm” terimi, pek çok bakımdan çağdaş kapitalist pratiklerin ve politikaların özünü yakalamakla birlikte, kimi önemli açılardan sorunlu bir terim olarak görülmektedir (Landsberg 2008;93). Büyük durgunluk sonrası yıllarda neoliberal politikaların temel maddeleri “Washington Uzlaşması” adı altında belirlenmiştir. Rodrik’in (2006) çalışmasından aldığımız “Washington Uzlaşması” maddelerinde de görüldüğü gibi dünya ekonomilerinde kapalı, devletin ağırlığının yüksek olduğu ve devlet müdahalelerinin etkinliği olan Keynesyen ekonomik sistemlerden çıkıp, neoliberal bir kapitalistleşme yönünde değişime gidilen prensipler belirlenmiştir. Ortaya konan bu yeni düzenlemeler, dünya ekonomisinin seyrini değiştirmiş ve hem gelişmekte olan ülkelerde, hem de gelişmiş ekonomilerde köklü değişimlere neden olmuş ve 1980’lerden itibaren tüm ekonomilerde uygulanmaya çalışılmıştır.

Washington Uzlaşması

1. Mali disiplin
2. Kamu Harcamalarına Denetimin Gelmesi
3. Yeni Vergi Reformu
4. Finansal Serbestleşme
5. Döviz Kuru Ayarlamaları
6. Dış Ticarete Serbestleşme
7. Sermaye Hareketleri Serbestliği
8. Devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması için özelleştirmelerin yapılması
9. Deregülasyonlar (finansal düzenlemeler)
10. Mülkiyet Haklarının Güvence Altına Alınması

Kaynak; Rodrik, 2006 :978,

<http://www.aae.wisc.edu/coxhead/courses/731/PDF/Rodrik%20Goodbye%20Washington%20Consensus%20JEL%202006.pdf>

IMF, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Dünya Bankası (WB) gözetiminde uygulanan bu politikalar dünyanın 1980 sonrası ekonomik düzenini tamamen değiştirmiştir. Washington Uzlaşmasında öngörülen on maddeden öne çıkan birkaç madde özellikle bizim konumuz açısından çok önemli olacaktır. Bunlar; dış ticarete yönelik sınırlamaları kaldıran dışa açık ekonomik model anlayışının uygulanması, ülkeler arası sermaye hareketleri serbestliği ve dış yatırımlara yönelik kısıtların kaldırılması, devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması amacıyla yapılacak olan mali disiplin kuralı altında kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilme uygulamalarıdır. Bu üç faktör yeni dünya düzeninde özelleştirmeler yoluyla sermayenin el değiştirmesi, finansal kapitalin önündeki engellerin kalkması ve dünya ticaretinin önündeki engellerin de kaldırılması gelişmiş ekonomilerin sıkışan ekonomilerini rahatlatması açısından önemli sonuçlar meydana getirmiştir.

⁸ . 1956 yılında Paranın Miktar Teorisi Üzerine Çalışmalar (Studies in the Quantity Theory of Money) ve 1963 yılında A. J. Schwartz ile birlikte Amerika’nın Parasal Tarihi 1867-1960 (A Monetary History of the U.S. 1867-1960) kitaplarını yayımladı. Bu kitaplar, Friedman’ın “monetarizm” (parasalcılık) olarak anılan iktisadi kuramının temellerini oluşturmaktadır.

⁹ . Monetarizm (Parasalcılar) öncüsü Milton Friedman’dır. Liberal bir anlayışı benimsemişlerdir. Monetarizm, 1970’lerde yaşanan stagflasyon krizleri karşısında Keynesyen politikaların çaresiz kalması sonucunda ortaya çıkmıştır. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere paranın ekonomideki rolünü ön plana almışlardır. Ekonomik krizler ve istikrarsızlıklardan yanlış para politikalarını sorumlu tutarlar. Para arzı artırılmadıkça maliye politikalarının da etkin olmadığını savunurlar. Para arzının ekonominin büyümesine paralel olarak kontrollü biçimde artırılması gerektiğini söylerler. Enflasyonun her zaman için parasal bir olgu olduğunu belirtmişlerdir.

¹⁰ . Avusturya İktisat Okulu’nun düşünsel kökenlerinin çıkış noktası olarak Carl Menger ve onun “İktisadın İlkeleri (1871)” adlı eseri okulun doğum tarihi olarak kabul edilir. İktisat teorisini, klasik teoriden farklılıklar içeren daha sağlam temellere oturtmak isteyen Menger, özellikle o dönem Almanya’sında etkili bir okul olan Alman Tarihçi Okulu tarafından dikkate alınmamıştır. Bunun üzerine üç cilt olarak yazmayı planladığı kitabını bırakarak iktisadın metodolojik temellerini ele aldığı “Politik İktisat ve Sosyolojinin Problemleri (1883)” adlı eserini yazmaya yönelmiştir. Alman Tarihçi Okulu ile girilen metodoloji tartışmaları, Avusturya Okulunun ismini duyurmaya başlamış ve okulun düşünsel temelleri atılmaya başlanmıştır. Avusturya İktisat Okulunun iktisat bilimine katkıları düşünüldüğünde, piyasa dengesi analizine marjinal kavramları kazandırmasının yanı sıra; marjinal fayda, fırsat maliyeti ve zaman tercihi gibi birçok Avusturya kökenli kavram ekonomik analize dâhil edilmiştir.

4. 1980 SONRASI NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE DÜNYA EKONOMİSİNE YANSIMALARI

Finansallaşma, 1973-74 birinci petrol şokunu takip eden çığır açıcı değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde uzun süren uzun süren iktisadi patlamanın artık sona ereceğinin bir işareti olan bu kriz uzun bir gerileme döneminin de habercisi olmuştur (Lapavistas, 2009;39).

İleri kapitalist sistemin hakikati 1960'lı yıllardan başlayıp, 1980'lerde tırmanarak ve 1990'lı yıllar sonrasında daha da tırmanarak, on yıllardır üretim ve yatırımlardaki durgunlukla mücadele etmenin temel aracı olarak finansallaşma sürecine (yani "reel ekonomiye" kıyasla finansal üst yapının şişirilmesine) bağımlı olmasıdır (Foster, 2008;63). Neoliberal iktisadi anlayışta sermaye hareketliliği ve finansallaşma incelenirken, sermaye akımlarının farklı yönlerini dikkate almak gerekir. Finansal sermaye hareketlerinde vadeleri açısından iki tür öne çıkmaktadır.

İlk olarak kısa vadeli portföy yatırımlarıdır ki, ülke ekonomilerinde parasal döviz bolluğu yaratarak faizlerin düşmesine neden olmakta ve sabit sermaye yatırımlarını olumlu olarak etkilemektedir. Diğer yandan ise, bu durum yerli paranın değerlenmesine neden olurken, ihracat-ithalat ilişkisinde ihracatı olumsuz yönde etkileyerek dış ticaret açıklarına neden olabilmektedir. Dış ticarete bağlı cari işlemler dengesi açıkları ülkede döviz stoklarının erimesine neden olabilmekte ve ilerleyen zaman sürecinde dışsal veya içsel şoklara bağlı negatif sermaye hareketleri, ekonomilerde portföy yatırımlarının etkin olduğu finansal krizlere neden olabilmektedir.

İkinci olarak sermaye hareketlerinde ön çıkan konu orta ve uzun vadeli sermaye akımlarıdır ki, bunlar daha çok doğrudan yatırımlar olarak gelmektedir. Doğrudan yatırımlar ya sabit sermaye yatırımları şeklinde, ya da, özelleştirmeler vasıtasıyla gelen doğrudan sermaye akımlarıdır. Doğrudan sermaye yatırımları, orta ve uzun vadede ekonomilerin büyümesine olumlu etkiler yaparken, bu fırsatı iyi değerlendiren ülkeler açısından gelen yeni teknoloji sayesinde sanayi ve üretimde yapısal dönüşümlerine neden olabilmekte ve ekonomilerin büyümesinde olumlu sonuçlar verebilmektedir. Doğrudan gelen sermaye akımları aynı zamanda özelleştirmeler üzerinde talep yaratarak, özelleştirmelerin de hızlanmasına neden olmaktadır. Özelleştirmeler ise kamu kesimi üzerindeki borç yükünü azaltmakta ve kamu kesimi borçlanma gereğini düşürmektedir. Kısa ve orta vadede olumlu bir görünüm gibi görünen bu tür sermaye akımları ülkedeki sermayenin el değiştirmesi veya iş gücü üzerinde olumsuz etkileri de olabilmektedir. Doğrudan sermaye yatırımları neoliberal ekonomik anlayışla 1980'lerde ivme kazanırken, sermayeyle beraber teknoloji transferine de neden olmuştur. Özellikle iş gücü maliyetlerinin çok düşük olduğu gelişmekte olan ekonomiler, küresel şirketlerin ilgi merkezi olmuşlardır.

Mathews, teknolojik gelişmelere paralel olarak bugün hem perakende satışlarda, hem de sanayi üretimde küresel piyasalar hızla geliştiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda hukuk, reklamcılık, iş danışmanlığı, finansal ve benzeri hizmetlerde uluslararası olarak pazarlandığını, artık tüm milliyetlerden firmalar her nerede iş yapıyorlarsa oranın yerlileri gibi bakmaya ve davranmaya başladığını ileri sürmektedir. Üst düzey yöneticilik için yabancı dil ve yabancı ülke tecrübesi bir artı, hatta bir zorunluluk olarak görülmektedir. İşte bu yüzden bazen bir şirketin ana üssü şirketin asıl ülkesinde bile olmayabilir (Matthews, 2014;251). İşte bundandır ki, gelişen piyasalardaki üretim maliyetlerinin düşüklüğü küresel sermayenin bu ülkelere akmasına neden olmaktadır. Tablo; 1'de görüldüğü gibi, üretim maliyetlerinde en etkin veri olan işgücü maliyetleri değerlendirildiğinde; brüt saat başına düşen ücretler, Danimarka'da 51.31 \$, Almanya'da 32.53 \$, ABD'de 19.30 \$ düzeyindeyken, gelişmekte olan ülkelere, Çin'de 3,49 \$, Brezilya'da 3,66 \$, Hindistan'da ise 0,79 \$ olarak görülmektedir. Ülkeler sıralamasında gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş olan ülkeler arasında büyük farklar bulunmaktadır. 21. Yüzyılda hızla gelişen teknolojiler sayesinde iş gücü verimlilikleri arasındaki farklar hızla azalmaktadır. Verimlilik farklarının azalmasına rağmen iş gücü ücretlerindeki bu farklar, gelişmekte olan ülkelerin üretim maliyetlerinin düşük olmasına ve dünya ticaretinde rekabet üstünlüğü yakalamasına neden olmaktadır. Ücret maliyetleri gelişen piyasaların lehine işlemekte ve yatırımların da bu bölgelere akmasına neden olmaktadır. Bu durum sermaye hareketliliğini doğrudan yatırımlar açısından bu ülkelere yöneltmektedir. Son yıllarda hızlanan doğrudan yatırım amaçlı sermaye hareketleri de bu yüzden önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Aşağıdaki tablo; 2 ve 3'de ise hem gelişmiş ekonomiler, hem de gelişmekte olan ekonomilerin sermaye giriş-çıkışlarını (2003-2013) göstermektedir. Sermaye giriş-çıkışları 2008-

2009 rakamları (ABD merkezli kriz yılları) hariç tutulduğunda, gelişen piyasalara akan sermaye yatırımları % 400 büyürken, gelişmiş ekonomilerdeki sermaye girişleri yaklaşık % 70 büyümüştür. Sermaye çıkışları (2003-2013) açısından değerlendirdiğimizde ise gelişmiş ekonomilerdeki sermaye çıkışlarının daha yüksek olduğu görülmekle beraber 2010'lardan itibaren bu durum tersine dönmüş görünmektedir. Bunun anlamı ise gelişen piyasalardan az gelişmiş bölgelere doğru bir akışın başladığını göstermektedir. Çünkü 2010'lardan itibaren özellikle Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya gibi ülkelerin az gelişmiş ülkelere doğru bir sermaye akımları başladığı görülmektedir. 2010'lardan itibaren dünya ekonomi merkezinin sermaye yoğunluğu açısından Çin merkezli BRİÇ ülkeleri olduğu görülmektedir.

Tablo: 1. Saat Başına Düşen Brüt ücretler (2012-2013)

İmalat Sanayinde Saatlik Brüt Ücret & Hourly Compensation For Manufacturing Workers			
2012		2013	
SIRALAMA YERİ (RANKING)	ABD DOLARI USD	SIRALAMA YERİ (RANKING)	ABD DOLARI USD
1 DANİMARKA-DENMARK	48,33	1 DANİMARKA-DENMARK	51,31
2 NORVEÇ-NORWAY	42,78	2 NORVEÇ-NORWAY	43,61
3 İSVİÇRE-SWITZERLAND	40,74	3 İSVİÇRE-SWITZERLAND	41,75
4 AVUSTRALYA-AUSTRALIA	31,56	4 ALMANYA-GERMANY	32,53
5 ALMANYA-GERMANY	30,71	5 AVUSTRALYA-AUSTRALIA	31,28
6 HOLLANDA-NETHERLANDS	27,62	6 HOLLANDA-NETHERLANDS	29,08
7 İRLANDA-IRELAND	27,37	7 İRLANDA-IRELAND	28,28
8 JAPONYA-JAPAN	24,91	8 BELÇİKA-BELGIUM	25,36
9 FRANSA-FRANCE	24,03	9 İSWEÇ-SWEDEN	25,07
10 BELÇİKA-BELGIUM	23,90	10 FRANSA-FRANCE	24,96
11 KANADA-CANADIAN	23,62	11 FİNLANDIYA-FINLAND	24,96
12 İSVEÇ-SWEDEN	23,62	12 İNGİLTERE-ENGLAND UK	23,76
13 İNGİLTERE-ENGLAND UK	23,54	13 KANADA-CANADIAN	23,40
14 FİNLANDIYA-FINLAND	23,51	14 YENİ ZEELANDA-NEW ZEALAND	21,73
15 YENİ ZEELANDA-NEW ZEALAND	20,82	15 AVUSTURYA-AUSTRIA	21,64
16 İSPANYA-SPAIN	20,30	16 İSPANYA-SPAIN	21,38
17 AVUSTURYA-AUSTRIA	20,04	17 LUKSEMBURG-LUXEMBOURG	20,85
18 LUKSEMBURG-LUXEMBOURG	20,04	18 JAPONYA-JAPAN	20,74
19 İZLANDA-ICELAND	19,32	19 İZLANDA-ICELAND	20,09
20 ABD-USA	19,10	21 ABD-USA	19,30
22 SİNGAPUR-SINGAPORE	17,92	22 SİNGAPUR-SINGAPORE	18,46
23 G.GORE-S.KOREA	15,40	23 G.GORE-S.KOREA	16,96
29 TAYVAN-TAIWAN	8,23	29 TAYVAN-TAIWAN	8,14
33 ÇEK CUMH-CZECH REP	7,08	33 ÇEK CUMH-CZECH REP	7,21
38 POLONYA-POLAND	5,98	37 POLONYA-POLAND	6,42
40 RUSYA-RUSIA	5,63	40 RUSYA-RUSIA	6,21
44 MEKSİKA-MEXICO	4,67	44 MEKSİKA-MEXICO	5,03
45 MALEZYA-MALEZIA	4,63	45 MALEZYA-MALEZIA	4,76
46 TÜRKİYE-TURKEY	4,41	46 TÜRKİYE-TURKEY	4,41
48 BREZİLYA-BRASIL	3,99	48 BREZİLYA-BRASIL	3,66
51 ÇİN-CHINA	2,53	51 ÇİN-CHINA	3,49
57 ENDONEZYA-INDONESIA	0,92	57 ENDONEZYA-INDONESIA	0,93
58 HİNDİSTAN-INDIA	0,77	58 HİNDİSTAN-INDIA	0,79

KAYNAK: T.C. KALKINMA BAKANLIĞI "ULUSLARARASI EKONOMİK GÖSTERGELER 2104" Ocak 2015

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uluslar%20Ara%20Ekonomik%20Gosterger/Attachments/10/Uluslararası%20Ekonomik%20Gosterger>

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı. "Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2104. Ocak 2015.

[http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[tergeler%2Easp&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)

Tablo: 2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Girişleri)

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Girişleri)											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gelişmiş Ekonomiler - Advanced Economies	388.8	423.9	622.9	988.2	1322.8	1032.4	618.6	703.5	880.4	516.7	565.6
Gelişen Ekonomiler - Developing Economies	197.5	284.6	341.4	432.9	591.2	668.8	532.6	648.2	724.8	729.4	778.4

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı. "Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2104. Ocak 2015.

[http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[tergeler%2Easp&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)

Tablo: 3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Çıkışları)

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Çıkışları)											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gelişmiş Ekonomiler - Advanced Economies	518.2	792.4	743.5	1151.1	1889.1	1599.3	846.3	988.8	1215.7	852.7	857.6
Gelişen Ekonomiler - Developing Economies	51.8	113.6	141.0	242.5	327.1	338.4	276.7	420.9	422.6	440.2	454.1

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı. "Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2104. Ocak 2015.

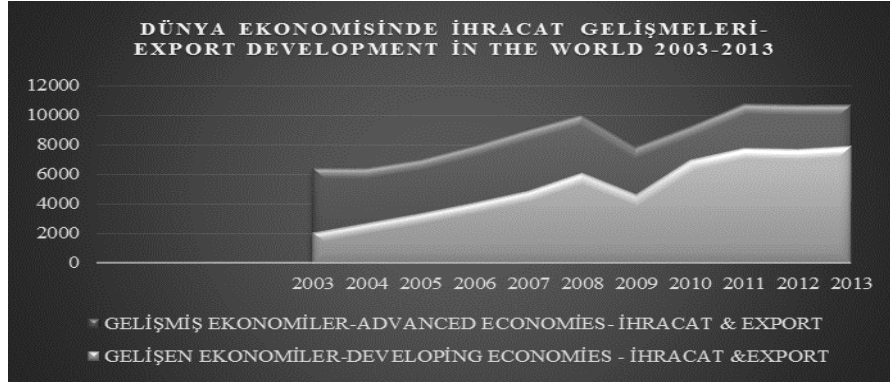
[http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)[tergeler%2Easp&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGos)

5. 2000'LI YILLAR DÜNYA TİCARETİ VE DÜNYA EKONOMİSİ GÖRÜNÜMÜ

Yirminci asrın son çeyreğinde uygulanan neoliberal düzenlemeler, dünya sermaye ve üretim yapısında köklü değişimler yaratmıştır. Küresel şirketlerin sermaye transferlerinde serbestlikten doğan sermaye hareketliliği ve yatırım serbestliğinden meydana gelen yeni yatırım merkezleri, dünya üretim düzeyini değiştirmiştir. Castells'e göre, yirminci asrın son çeyreğinde uluslararası ticaretin evrimi, dört ana eğilimle karakterize edilmektedir. Sektörel dönüşüm; gelişen ülkeler arasında büyük farklılıklar olmasına rağmen ticaretin artan bölümünün gelişmekte olan piyasalara kaymasıyla görece çeşitlenme; küresel ticaretin serbestleştirilmesiyle dünya ekonomisinin bölgeselleştirilmesi arasındaki etkileşim; ve firmalar arasında, bölgeleri ve ülkeleri bölen bir ticaret ağının oluşumunun ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmesidir (Castells, 2014:369). Magdoff'a göre ise sanayiler olgunlaştıkça ve yurt içindeki pazarlar bu sanayilerin ürünleri karşısında doygunluk kazandıkça, malları ve sermayeleri için karlı mahreçler arayan büyük şirketler, yurt dışına daha fazla ürün ihraç etmek ve yatırım yapma girişiminde bulunmaya başlayacaklardır. Bu durum üretim için gerekli olan hammadde kaynaklarının denetim altına alınması ve düşük ücretlerle gevşek çevre ve iş güvenliği standartlarından yararlanma gibi diğer önemli hedeflerle birlikte kapitalistin kendine mahsus bir karakteristiği olan emperyalizm güdüsünü pekiştirmektedir (Magdoff, 2008:141).

Landsberg ise yeni teknolojilerin, ulus ötesi şirketlere üretim süreçlerini parçalamak ve coğrafi olarak dağıtmak suretiyle, pek çok alandaki üretim maliyetlerini düşürme imkanı sağladığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla onlarda yatırımlarını, bu malların emek yoğun üretim bölümlerini özellikle de parçalarının ve bileşenlerinin üretimi ve montajlanmasını üçüncü dünya ülkelerine yönleltmelerine neden olmuştur (Landsberg, 2008:94). Başta özellikle Çin olmak üzere diğer gelişmekte olan ülkeler de geniş ölçekli ekonomik reform programları başlatmış ve Çin'in arkasından ise Hindistan ve Güney Kore'de iyi sonuçlar veren dış ticaret ve yatırımları serbestleştirme programları gerçekleştirmişlerdir (Dollar & Kraay, 2014:533). Bu süreçte Çin, Brezilya, Hindistan ve Güney Kore gibi birkaç gelişen ülkede sanayileşme, ilerlemenin temeli olarak kullanılmış ve başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Gelişmekte olan bir çok ülke başarılı sanayi politikaları izlemiş ve finansal gücü artırmak için yabancı doğrudan yatırımlara ekonomilerini açmışlardır. Bu gelişmenin sonucu olarak da üçüncü dünya ülkelerinin mamul mal ihracatından aldığı ve 1970'ler de ve 80'lerin başında % 20'ler de olan payı, 1990'ların sonunda % 70'lere fırlamıştır (Landsberg, 2008:95). Ticaretin yapısında derin bir dönüşüm söz konusudur. Malların ve hizmetlerin bilgi bileşeni, katma değer açısından sonucu belirleyici olmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ve gelişen ülkeler arasındaki geleneksel ticari dengesizliğin üzerine, diğer yüksek ürünlerle daha az değerli malların eşitsiz değişiminden kaynaklanan yeni bir dengesizlik türü eklenmektedir (Castells, 2014:369). 1965 yılında gelişmiş ekonomiler arasında dışsatımlar (ihracat), toplam dış satımların (toplam ihracatın) % 59'unu oluştururken 1990'ların sonunda bu rakam % 47'ye gerilemiştir (Castells, 2014:370). 1990'lar süresince üç milyarlık nüfusları ile yeni küreselleşen ülkelerin ekonomisi, zengin ülkelerden iki kat daha hızlı büyümüştür. Ama buna rağmen küreselleşemeyen ekonomilerde ise bu durum o kadar olumlu gelişmemiştir. Küresel eşitsizlik tartışmalarının büyük bölümü, gelişmekte olan ekonomiler ile gelişmiş ekonomiler arasındaki farklılığın büyüdüğünü varsaymaktadır (Dollar & Kraay, 2014:535). Aşağıdaki Grafik;1'de dünya ekonomisinde gelişen ekonomiler ve gelişmiş ekonomilerin ihracatlarının 2003-2013 yılları arasındaki değişim süreci görülmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren ihracat artışları açısından gelişen piyasalarda sürekli bir yükseliş görülürken, gelişmiş ekonomilerde azalış meydana gelmektedir. Bir başka değerlendirme ise Grafik; 2'de görülmekte ve dünya ekonomisinde ithalat artış oranları ise gelişmiş piyasalarda artarken gelişen piyasalarda azalmaktadır. Bu iki grafikten de anlaşılacağı gibi dünya üretim ve dış ticaret üstünlüğü gelişen piyasalara doğru yönelmektedir. Grafik;1 ve Grafik; 2'nin birlikte değerlendirilebileceği diğer bir gösterge ise Grafik; 3'de görülmektedir. Bu grafikte görüldüğü gibi dünya ticaret hacmi içinde gelişen ekonomilerin hacimsel ağırlığı 2000'li yıllardan itibaren sürekli yükselirken, gelişmiş piyasalarda ise tam aksine aşağı yönlüdür. Gelişmiş ekonomiler dünya ticareti içindeki üstünlüklerini kaybetmektedirler. Gelişen piyasalar ise dünya ticareti açısından yükselmeye devam etmektedirler. Bu üç grafik de bize dünya üretim merkezlerinin 21 asırdan itibaren gelişmiş ekonomilerden, gelişen ekonomilere doğru yöneldiğini göstermektedir.

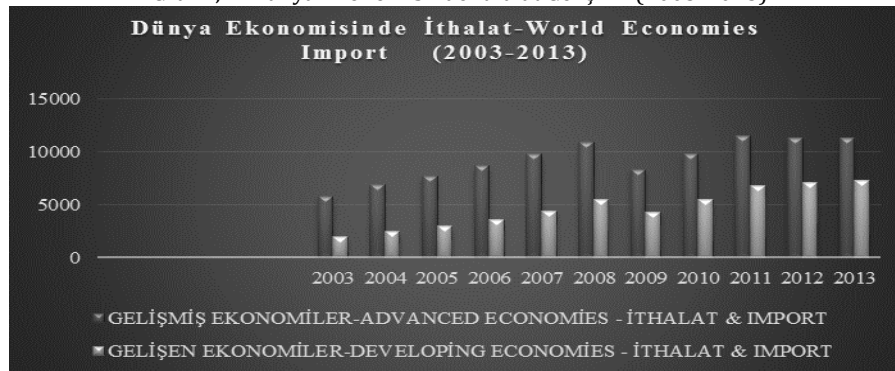
Grafik; 1. Dünya Ekonomisinde İhracat Gelişimi (2003-2013)



Kaynak; T. C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014. (Tarihli verilerden üretilmiştir.)

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FUluslararasıEkonomikGostergeler%2Easpx&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3>

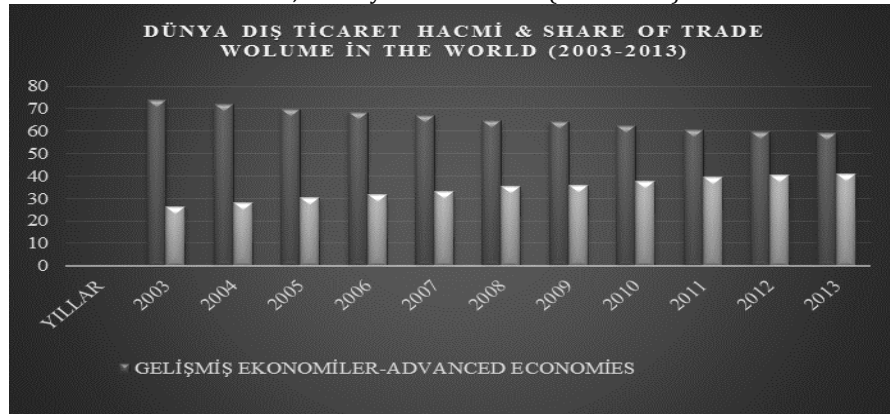
Grafik; 2. Dünya Ekonomisinde İthalat Gelişimi (2003-2013)



Kaynak; T. C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014. (Tarihli verilerden üretilmiştir.)

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FUluslararasıEkonomikGostergeler%2Easpx&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3>

Grafik; 3. Dünya Ticaret Hacmi (2003-2013)



Kaynak; T. C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014. (Tarihli verilerden üretilmiştir.)

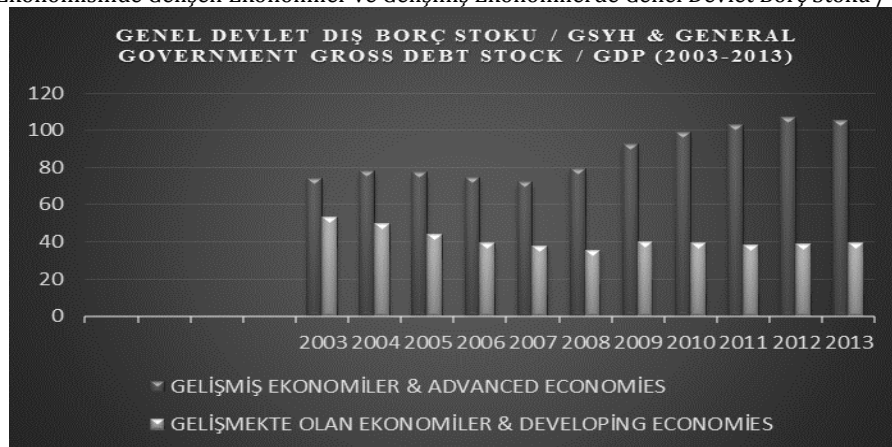
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FULuslararasıEkonomikGostergeler%2Easpx&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3>

6. GELİŞMİŞ VE GELİŞEN EKONOMİLERDE GSYH VE GENEL DEVLET DIŞ BORÇ STOKLARI

1980'lerden itibaren tüm dünya ekonomilerinde uygulanan neoliberal iktisadi eğilim sonucu 2000'lerin başından itibaren gelişen piyasalar lehine bir hal almıştır. Yukarıdaki bölümlerde değinilen üretim maliyetlerindeki avantajlar ve buna bağlı olarak sermaye hareketlerinin gelişen piyasalara akması ve dolayısıyla teknoloji transferinin hızlanması, dünya üretim hacminin gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Gelişen piyasalarda merkezleşen üretim gücü bu bölgelerde işsizliği azaltırken, gelişmiş ekonomilerde işsizliğin artmasına neden olmuş, dış ticaretteki düşüşler, vergi gelirlerinin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Bir de buna ilaveten küresel şirketlerin gelişmekte olan piyasalarda ürettiği yeni ucuz teknolojik üretim, gelişmiş ekonomilerde üretilen yüksek maliyetli üretim üzerinde baskı oluşturmuştur. Hem işsizlik ödemeleri, hem de dış ticaret kayıpları sonucunda vergi gelirleri azalan gelişmiş ekonomiler, borçlanma seviyelerini artırarak kamu borç seviyesini yükseltmişlerdir. Bu durum gelişmiş ekonomilerin borçlanma göstergelerinin hızla yükselmesine neden olmuştur. Aşağıdaki Grafik; 4'de gelişen piyasalar ve gelişmiş piyasaların genel devlet brüt borç stoklarının 2003-2013 arası gelişim seyrini göstermektedir. Gelişmiş ekonomilerdeki genel devlet brüt borç stokları sürekli yükselmekte iken gelişen piyasalarda ise tam aksine azalmaktadır. Borçlanma seviyeleri açısından değerlendirildiğinde ülke ekonomilerinin performanslarının gelişen piyasalar lehine işlediğini görülmektedir. Ekonomik performans eğilimini gösteren bir başka gösterge ise Grafik; 5'de görülen GSYH büyüme oranlarıdır. Grafik;5'de de görüldüğü gibi ekonomilerin büyüme seviyeleri gelişmekte olan piyasalar lehine olmuştur. Yukarıdaki etkenlerin öne çıktığı unsurlara dayalı olarak ekonomik büyüme göstergeleri gelişen piyasalar lehine olumlu seyrederken, gelişmiş ekonomiler açısından olumsuz seyretmektedir.

Grafik; 4. Dünya Ekonomisinde Gelişen Ekonomiler ve Gelişmiş Ekonomilerde Genel Devlet Borç Stoku / GSYH (2003-2013)

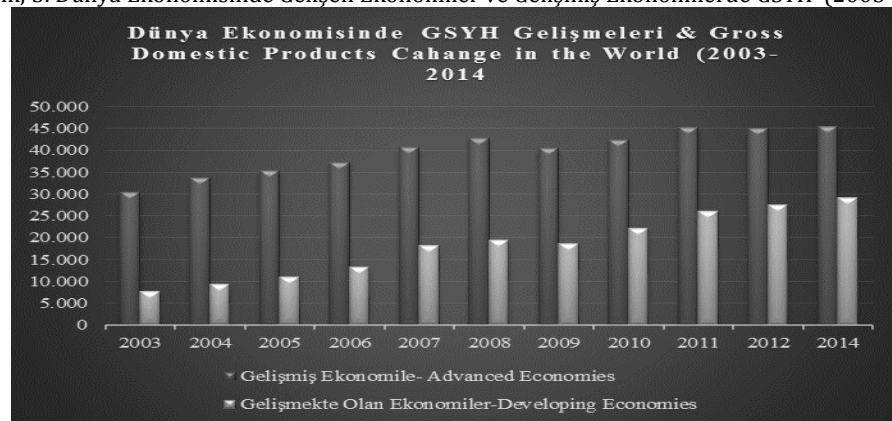


Kaynak; T. C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014. (Tarihli verilerden üretilmiştir.)

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f->

e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FUluslararasıEkonomikGos
tergeler%2Easp&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3

Grafik; 5. Dünya Ekonomisinde Gelişen Ekonomiler ve Gelişmiş Ekonomilerde GSYH (2003-2013)



Kaynak; T. C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f->

e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FUluslararasıEkonomikGos
tergeler%2Easpx&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3

7. 1980'DEN GÜNÜMÜZE UYGULANAN NEOLIBERAL EKONOMİK POLİTİKALARI SONUÇLARI

Özellikle 1980'ler ve 1990'lar boyunca kapitalist dünyanın gelişmiş ekonomileri ekonomik büyüme rakamları ve dış ticaret rakamları bakımından olumlu bir trend izlemişlerdir. Diğer yandan ise gelişmekte olan ekonomiler hem finansal sermaye hareketleri, hem de sermaye ve tüketim malları

önündeki engellerin kalkması sayesinde finansal bir rahatlama ile karşılaşmışlardır. Yabancı doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları önceleri bu ekonomilerde finansal genişlemeye bağlı bir refah yaratmışsa da ilerleyen yıllarda IMF dayatmalı sabit döviz kuru politikaları ve enflasyonist büyüme modelleri yüzünden artan ithal tüketim talebi, bu ekonomilerde ödemeler dengesi krizlerine ve bankacılık krizlerine neden olmuştur. Sermaye hareketlerinin içe ve dışa dönük hareketleri ve ithal tüketim talebine bağlı dış ticaret açıkları bu ülkelerde sık sık ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Washington Uzlaşmasının uygulama maddeleri olarak gelişen piyasalara kabul ettirilen maddelerinin hepsinin başarılı bir şekilde uygulandığını söylemek çok doğru bir tespit olmayacaktır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu maddelerin içinde dünya ekonomisinin kapitalist gelişmiş ekonomilerdeki finans kapitalist kesimi ilgilendiren kısmı; sermaye hareketleri serbestliğine dayalı olarak hedeflenen gelişen piyasalara yönelik yüksek faiz, düşük kur politikası sayesinde elde edilecek olan portföy gelirleridir. Sermaye hareketlerinin ikinci hedefi ise bu ülkelerde yapılacak olan özelleştirmeler sayesinde uzun vadeli doğrudan yatırımlarla üretim gücünü ele geçirmektir. Nitekim de 1980'li, 1990'lı yıllar boyunca hem Latin Amerika ülkelerinde, hem de Asya ekonomilerinde bu planlar uygulanmıştır. 1980'ler ile başlayan ve tüm dünya ekonomilerine benimsetilen neoliberal ekonomik anlayışın en önemli ayaklarından bir diğeri olan "tam sermaye hareketliliği ve finansal serbestleşme" ilkesi 1980'ler ve 1990'lar boyunca gelişmiş piyasalardan, gelişen piyasalara doğru çok hızlı finans hareketliliğine neden olmuştur.

Bu yıllarda hızlanan finansal sermaye hareketliliği, gelişen ekonomilerde talep yönlü yüksek ekonomik büyüme ivmesi yaratırken, aynı zamanda bu ülkelerde çok sayıda finansal krizlerin de temelini oluşturmuştur. Sermaye hareketleri serbestliği sayesinde orta ve uzun vadeli, çoğunlukla özelleştirmelere yönelik gerçekleştirilen yatırım imkanları, kapitalist gelişmiş ekonomilerdeki üretim gücünün bir kısmının da bu bölgelerdeki ucuz istihdam ve ucuz yatırım imkanlarının cazibesıyla bu bölgelere kaymıştır. Böylece gelişen piyasalardaki kamu iktisadi teşebbüsleri dünya sermayesine açılarak kamu bütçelerindeki açık finansman sorunundan kurtulmuş olan gelişen piyasalar ekonomileri Washington uzlaşmasında yer alan mali disiplini de sağlamış görünmüşlerdir. Böylece kamu borç yönetimi disiplini de gerçekleştirilmiştir. Bu yenilikler, gelişen ekonomilerde kamu disiplini yaratırken, yeni gelen doğrudan sermaye yatırımları işsizliği azaltan bir unsur olarak ekonomide olumlu bir hava da yaratmıştır. Azalan işsizlik, artan üretim, sermaye transferlerinin yarattığı finansal genişleme, ödemeler dengesindeki rahatlama da beraberinde getirerek gelişen piyasalarda her şeyin olumlu olarak sürdüğünü göstermektedir. Zaman zaman yüksek enflasyonu indiremeyen ama düşük sabit döviz kurunda kalan, kamu bütçe disiplini dışına çıkan ekonomilerde içsel ve dışsal şoklara bağlı krizler meydana gelmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda ve 1990 lı yıllarda yaşanan Latin Amerika, Asya ve Avrupa krizleri bu sorunların temelinde oluşan krizler olup, bu krizler üzerinde birinci, ikinci ve üçüncü nesil krizler olarak tanımlanan teoriler geliştirilmiştir. Dünya ekonomik sistemlerde özellikle gelişen piyasalarda sıklıkla görülen bu krizler yeni dünya düzeninde de yeni kırılmalar yaratmıştır. 1980'ler ve 1990'lar gelişmiş ekonomilerde refahın yükseldiği, fakat geliştirmekte olan ülkelerin ise sık sık krizlere girdiği yıllar olmasına rağmen bu yıllar bazı geliştirmekte olan ekonomiler için köklü değişime uğradığı yıllar olmuştur. Yeni dünya düzeninde sömürü aracı olarak düşünülen neoliberal iktisadi politikalar 2000'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde, üretim, dış ticaret ve sermaye hareketlerinin pozitif yönü açısından kendi lehlerine çevirmeyi başaran gelişen piyasalar oluşmuştur.

Özellikle Çin'in başını çektiği, Hindistan, Tayvan, Tayland, Güney Kore, Malezya, Endonezya, Brezilya ve Rusya gibi ülkeler, 21. Asırda gelişen piyasalar ailesinde sahip oldukları yeni teknolojiler sayesinde, dünya ticaret hacmi, büyüme oranları, işsizlik seviyelerindeki düşüşler ve sermaye yoğunluğu açısından eskinin kapitalist gelişmiş ekonomilerini yakalamışlardır. Geliştirmekte olan ekonomilerde görülen GSYH büyümeleri, dış ticaret üstünlüğü ve sermaye brikim sürecindeki gelişmelere rağmen kapitalist gelişmiş ekonomilerde bu durumun tersine işleyişi yeni dünya merkezlerinin değiştiğini göstermektedir. Yani kısaca 1970'lerin sonunda kapitalist gelişmiş ekonomilerin oluşturduğu neoliberal yeni dünya düzeni gelişmiş piyasaların lehine dönerken, gelişmiş ekonomilerin aleyhine işlemektedir. Artık dünya ekonomik merkezlerin gelecekte Çin'in başını çektiği geçmişin gelişen piyasaları geleceğin gelişmiş piyasaları haline dönüşecektir.

KAYNAKÇA

AKALIN, Gülsüm & Selçuk Uğur AKALIN; (2009), "Neoliberal İktisadın Gelişimi Üzerine Kısa Bir Not" Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi. Kalkedon Yayıncılık. Ocak.

- BRENNER, Robert. (2007). “Ekonomide Hızlı Büyüme ve Balon, Dünya Ekonomisinde ABD’nin Yeri”, İletişim Yayınları; 2007.
- CASTELLS Manuel. (2014) “Küresel Enformasyon Kapitalizmi” Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- DOLLAR, David & KRAAY, Aart. (2014) “Zenginliğin Yayılması-Yükselen Bir Akıntı” Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- FOSTER, John Bellamy. (2008) “Durgunluk, Kriz ve Emek”, Neoliberalizm ve Kriz. Kalkedon Yayınları. İstanbul.
- GAMBLE, Andrew. (2009) “Neoliberalizm” Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi. Kalkedon Yayıncılık. Ocak İstanbul.
- GEORGE Susan, (2009) “Neoliberalizmin Kısa Tarihi” Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi. Kalkedon Yayıncılık. Ocak İstanbul.
- HARMAN, Chris. (2009) “Neoliberalizmi Yorumlamak” Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- HARVEY, David. Neoliberalizmin Kısa Tarihi, Çev. Aylin Onacak. Sel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- LANDSBERG, Martin Hart. (2008) “Neo-Liberalizm: Mitler ve Gerçekler”, Neoliberalizm ve Kriz. Kalkedon Yayınları. İstanbul.
- LAPAVİSTAS, Carlos. (2009) Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi. Çev. Tuncel Öncel. Yordam Kitap, İstanbul.
- MAGDOFF, Fred. (2008) “Borç ve Spekülasyon Patlaması”, Neoliberalizm ve Kriz. Kalkedon Yayınları. İstanbul.
- MATTHEWS T. Jessica. (2014) “İktidar Kayması-Küresel Sivil Toplumun Yükselişi” Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- RODRİK, Dani, (2006), “Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Rview of the World Bank’s Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform” s. 978. <http://www.aae.wisc.edu/coxhead/courses/731/PDF/Rodrik%20Goodbye%20Washington%20Consensus%20JEL%202006.pdf>
<http://www.aae.wisc.edu/coxhead/courses/731/PDF/Rodrik%20Goodbye%20Washington%20Consensus%20JEL%202006.pdf>. 01.04.2017
- VİGNON, Nicolos Pons. (2015) “Giriş: Avrupa Güney’den Ne Öğrenebilir” Finansal Yüzleşme, Edit; Nicolas Pons -Vignon, Phumzile Ncube. Çev. Yağmur GÜNEY. Efil Yayınevi, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=f4f32e7e-ee0a-4269-901f-e033afa30dc0&ID=10&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FUluslararasıEkonomikGostergeler%2Easpx&ContentTypeId=0x0100A99589A883248F4ABF60CE125A7698F3>. 01.03.217.
- IMF- World Economic Outlook Database, October 2014; UNCTAD, World Investment Report 2014